

ישיבות המליאה

שנת התשס"ז

הישיבה המאתיים תשעים ושלוש (רצג)

ביום ט"ו במרחשוון התשס"ז (6 בנובמבר 2006) בשעה 15:00, בבית האקדמיה בירושלים.

הנוכחים: החברים ארי אבנר, משה אזר, שולמית אליצור, יהושע בלאו, משה בר-אשר (יור), אהרן דותן, אבי הורביץ, אברהם טל, דוד טלשיר, אבנר טריינין, יוסף יהלום, קציעה כ"ץ, שלמה נאה, אמציה פורת, שמא יהודה פרידמן, מנחם קיסטר;

החברים היועצים סיריל אסלנוב, יוחנן ברויאר, עמינדב דיקמן, חיים כהן, מרדכי כסלו, יוסף עופר, משה פלורנטין, שמואל פסברג, אורה שורצולד; ממלאת מקום המנכ"ל טלי בן-יהודה; המזכירה המדעית רונית גדיש; עובדי המזכירות המדעית אורלי אלבק, איילת בצלאל, קרן דובנוב, ברק דן, דורון יעקב, רחל סליג; אורח: חבר הוועדה למונחי רפואה פרופ' יואל דונחין.

- סדר היום:**
- א. אישור התקציב המעודכן לשנת 2006
 - ב. הודעה על הרכב מוסדות מפעל המילון ההיסטורי
 - ג. מונחים ברפואה
 - ד. הרצאת משה אזר "פרשנות משפטית בראי הבלשנות"
 - ה. מילים בשימוש כללי
 - ו. התעתיק הפשוט מערבית לעברית (לצורכי שילוט ומיפוי)

א. אישור התקציב המעודכן לשנת 2006

מ' בר-אשר: אני מתכבד לפתוח את הישיבה הראשונה לשנה זו ומקדם בברכה את החבר-היועץ החדש מרדכי כסלו בישיבתו הראשונה. אנו רגילים לפתוח ישיבה בהרצאת אחד החברים, אבל מאחר שהאד' אזר מבושש לבוא בגלל פקק תנועה, נפתח בסעיפים אחרים. בישיבה הקודמת – ישיבה מיוחדת שכינסתי באמצע תמוז לצורך זה בלבד – אישרה

המליאה את תקציב האקדמיה שהונח לפנייה לשנת 2006. היה זה לאחר ששר התרבות אופיר פינס הגדיל את תקציב האקדמיה במיליון וחצי שקלים והכניס אותם לבסיס התקציב שלה. כך עמד תקציב האקדמיה המאושר על כשישה מיליוני שקלים. והנה באמצע אלול התבררנו על קיצוץ של תשעה אחוזים בתקציב האקדמיה, קיצוץ שפירושו מאות אלפי שקלים פחות – 540 אלף שקל פחות, ליתר דיוק. אמנם מלשכת ראש הממשלה אמורה האקדמיה לקבל הקצבה מיוחדת עד סוף נובמבר, אבל אינני יודע אם הם יעמדו בהבטחתם.

כדי שלא ייפגעו העובדים לא נגענו במשכורות העובדים, אלא בהוצאות קטנות יותר, כגון בסעיפי האמרכלות, ואת הכסף החסר גייסנו ממקורות אחרים: הלוואה מאגודת הידידים של האקדמיה ושימוש בכסף שהיה מוקפא זמן רב. בעיקר הייתה לנו לעזר העובדה ששניים מן העובדים יצאו לחל"ת, וכך עלה בידינו להשאיר את מסגרת התקציב כפי שאושרה בקיץ. הצעת התקציב המעודכנת מונחת עתה לפניכם, ואני מבקש מן המליאה לאשר את השינויים שקיבלה המנהלה.

פה אחד אושר תקציב האקדמיה המעודכן לשנת 2006.
[התקציב המעודכן המפורט פורסם בזיכרונות האקדמיה ג-נג (התשס"ג-התשס"ו), בעמ' 362-363].

ב. הודעה על הרכב מוסדות מפעל המילון ההיסטורי

מ' בר-אשר: לפי סעיף 40 לתקנון החדש של האקדמיה, הנשיא – בהתייעצות עם המנהלה – ממנה את מוסדות מפעל המילון ההיסטורי ומוסר על המינויים הודעה למליאה. אני מבקש אפוא להודיע על הרכב המוסדות.

נמסרה הודעה על הרכב מוסדות מפעל המילון ההיסטורי:
מועצת המערכת: יהושע בלאו, משה בר-אשר (יו"ר), אברהם טל (עורך המילון), חיים כהן ושלמה נאה.
מערכת המילון: משה בר-אשר (יו"ר), יוחנן ברויאר, אברהם טל, דוד טלשיר, חיים כהן, שלמה נאה, משה פלורנטיין.

ג. מונחים ברפואה

ההקדמה לרשימת המונחים (מתוך ההודעה למליאה)

מונחי הרפואה המובאים כאן הם פרי ביכורים של הוועדה למונחי רפואה שהוקמה בשנת תשס"ג (2003) ופועלת באקדמיה ללשון העברית. הוועדה ממשיכה את עבודת ועדות הרפואה שפעלו באקדמיה בשנות השמונים של המאה העשרים.

ברשימה כלולים מונחים מן התחומים האלה: רפואה דחופה, הרדמה, אורולוגיה. כמו כן באים בה כמה מונחים מתחומים שונים.

חברי הוועדה – מטעם האקדמיה: בנימין אליצור, אפרים חזן, דוד טלשיר, שמא פרידמן; אנשי המקצוע: חנוך בר-און (ז"ל) (יושב ראש), דרור גוברמן, צבי גימון, יואל דונחין, עודד זמיר, יוסף פבר, דב פודה ויהודה שינפלד; חברים מכותבים: מנשה ברזילי והלל פרת.

מ' בר-אשר: לאישורנו הובאה רשימת מונחים ברפואה. יושב עמנו חבר הוועדה פרופ' יואל דונחין, אבל ראשית אזכיר לטובה ולברכה את יושב ראש הוועדה פרופ' חנוך בר-און, שהלך לעולמו לפני כשלושה שבועות. זאת גם הזדמנות להביע בשמי ובשם האקדמיה כולה את השתתפותנו בצער המשפחה. פרופ' בר-און היה ידיד גדול של הלשון העברית ושל האקדמיה ללשון העברית.

ברשימה כמאיתיים מונחים מתחומים שונים, בעיקר מתחום הרפואה הדחופה, הרדמה ואורולוגיה. הרושם שלי שחירושי הוועדה מעטים, ודבר זה נזקף לזכותה. במרבית המקרים מדובר בהסדרה של מונחים משמשים ובשימוש במילים עבריות קיימות. אך לפני שנצביע על אישור הרשימה, מערער חברנו האד' כהן על אחד המונחים: מונח 95 הוא **הידרוקן האֶשֶׁף** ופירושו 'מים בֶּשֶׁק הָאֶשֶׁפִים'. האד' כהן מציע שייכתב בהסבר 'מים בֶּשֶׁק הָאֶשֶׁפִים', כלשון בני אדם, אף שכידוע למרבית האיברים בגוף האדם הבאים בזוגות צורת זוגי.

ח' כהן: גם בלשון חכמים הצורה המצויה איננה צורת הזוגי.

ר' גדיש: צורת הזוגי **אֶשֶׁפִים** נקבעה עוד בימי ועד הלשון במונחי רפואה משנת תרצ"ט, והיא שבה ונתאשרה באקדמיה במונחי אנטומיה משנת תשי"ז ובמונחי רפואה משנת תשנ"ט. מכיוון שההבדל בין צורת הזוגי **אֶשֶׁפִים** לצורת הרבים **אֶשֶׁפִים** אינו נוגע רק למינוח אלא בעיקר לדקדוק, אני מציעה להעביר את השאלה לדיון בוועדת הדקדוק, מה גם שכאמור ברשימה הזאת הצורה **אֶשֶׁפִים** איננה המונח עצמו אלא ההסבר למונח.

מ' בר-אשר: הצעתך מתקבלת. ייתכן שיש מקום לדון גם בצורת היחיד, שהרי כידוע הצורה הרווחת איננה **אֶשֶׁף** אלא **אֶשֶׁף**.

הערת העורך: בישיבה רצו (להלן, עמ' 65) נקבע כי צורת הרבים היא **אֶשֶׁפִים** ולא **אֶשֶׁפִים**.

א' טריינין: מונח 10 במונחי האורולוגיה הוא **הבֶּסֶסָה** – החלופה העברית ל־alkalinization. האם זה חידוש של הוועדה או שהמונח ישנו גם במונחי הכימיה?

ר' גדיש: אין **alkalinization** במונחי הכימיה.

מ' בר-אשר: האם **הבֶּסֶסָה** הוא מונח מהלך?

י' דונחין: הוא היה ידוע לי לפני הישיבה שבה נידון. המחשב הפך את הצורך במינוח עברי לדחוף יותר בקרב הרופאים, למשל בבוואם לכתוב סיכומי מחלה. אינני יודע כיצד מונחים מתקבלים או נדחים, אבל זכור לי שדובר בוועדה על fibromyalgia – מחלה של כאבי שרירים – והוצע דאָבָת, ואחרי שבועיים שמעתי חולה מתלוננת על דאבּת.

א' שורצולד: במונח 24 אנו מתבקשים לאשר את המונח וְתִין לצד החלופה המוכרת שלו אב העורקים. מדוע?

י' דונחין: אב העורקים – או למעשה אבי העורקים – רווח יותר, אבל בכתי הספר לרפואה משתמשים גם במונח ותִין, אולי דווקא על שום היותו סתום כל כך.

מ' בר-אשר: אם כן מדוע נבחרה הצורה אב העורקים ולא אבי העורקים, כרווח בציבור?

א' בצלאל (מרכות הוועדה למונחי רפואה): הוועדה הלכה בעקבות ועדות רפואה קודמות וקדומות. הצורה אב (ה)עורקים היא שנדפסה לא רק במונחי רפואה משנת תשנ"ט ובמונחי אנטומיה משנת תשי"ז, אלא אף במונחי רפואה כללים של ועד הלשון משנת תש"א.

ד' טלשיר: במדעי הטבע משמש רק אבי העורקים.

מ' בר-אשר: אינני רואה מדוע לא לאשר את הצורה הרווחת אבי העורקים. הצורה אב העורקים, המצויה במילוני ועד הלשון והאקדמיה, תובא בסוגריים.

ע' דיקמן: בכמה מונחים, למשל 127, 169, אני קורא את הצירוף אי-נקיטת שְׁתָן. מה עניין הנקיטה?

י' דונחין: מדובר בבדיקת מקום העובר אצל נשים בהיריון, והמילה עצירה לא הייתה טובה דיה.

מ' בר-אשר: אם אין עוד שאלות, נצביע על אישור הרשימה לפי התיקונים שהצענו. אני מודה לוועדה על עבודתה ומקווה שלא ירחק היום שנראה את רשימותיה הבאות.

י' דונחין: בשנה האחרונה עסקנו במונחים ברפואת העור. הרשימה בתהליכי גיבוש, ונראה שתחילה נציג אותה בכינוס של רופאי העור בישראל כדי לשמוע תגובות ולראות איך ההצעות מתקבלות.

פה אחד אושרה בהצבעה רשימת מונחי הרפואה.

ד. הרצאת משה אזר "פרשנות משפטית בראי הבלשנות"

הערות העורך: ההרצאה לא פורסמה, אולם רעיונותיה המרכזיים כלולים בספרו של אזר, פרשנות משפטית המנוגדת להבנת הנקרא, תל-אביב תשס"ז.

ה. מילים בשימוש כללי

הודעת הוועדה למילים בשימוש כללי

1. קְסָמָה – כריזמה; קְסָמְתִי – כריזמטי
2. תְּקָרִישׁ – ג'ל לשַׁעַר (מאנגלית: gel)

רקע

1. קְסָמָה – כריזמה; קְסָמְתִי – כריזמטי
צמד המילים נדון בוועדה בעקבות פנייה מן הציבור. המילה היוונית כריזמה פירושה הראשוני 'מתנה', והיא משמשת במשמעות 'רוח שפע ועליונות' וכן 'שֶׁאֵר רוח ומנהיגות'. לאדם בעל כריזמה יכולת השפעה על אחרים, ומכאן גם יכולת להנהיג ולסחוף אחריו אנשים. שם התואר כריזמטי מתפרש במילונים 'מחונן', 'מעורר הערצה', 'בעל קסם אישי', 'סוחף', 'בעל יכולת מנהיגות'. בדיון בוועדה ובתגובות חברי האקדמיה נחלקו הדעות: היו שסברו שזו דוגמה מובהקת למילה שיש לה חלופות עבריות בהקשרים שונים, ועל כן אין לקבוע לה מונח עברי; אחרים תמכו בהצעה קְסָמָה ובשם התואר: קְסָמְתִי. הצעה אחרת: קְרָנָה, קרנתי.

2. תְּקָרִישׁ – ג'ל לשַׁעַר (מאנגלית: gel)
מדובר בחומר דמוי ג'לי – המתאפיין בשקיפות, בצמיגות ובדביקות, עשוי על בסיס מים ומשמש לעיצוב השַׁעַר. מבחינה כימית החומר נוצר מפיזור של חומר מְצַמֵּג (פוליסכרין, סכרין, חומרים אי-אורגניים שונים, למשל חרסיות) בתוך נוזל. הַמְקָפָא או הַקְרִישׁ (הג'לי הקולינרי) הוא סוג של ג'ל. במונחי דמוגרפיה נקבע קְרִישׁ למניעת היריון (contraceptive jelly). המונח תְּקָרִישׁ בא בעקבות מונחים אחרים במשקל זה המציינים מצבי חומר שונים, ובהם תחליב, תרחיף, תרחיץ, ובעקבות מונחים בתחום טיפוח הגוף שנקבעו בעת האחרונה: תחפיף (שמפו), תקליף (פילינג). השורש קר"ש – על פי קְרִישׁ. הצעות אחרות: תְּצַמֵּיג, מְקָפָה או מְקָפָא (את שתי האחרונות הציעו חברי האקדמיה בתגובותיהם לפניית הוועדה).

מ' בר-אשר: שתי הצעות למילים חדשות עומדות היום לדיון; נפתח בחלופה העברית לכריזמה. האם יושב ראש הוועדה רוצה לומר דברים אחרים?

י' **ברויאר**: הדיון במונח הזה עורר ויכוחים נוקבים משום שהמילה **כריזמה** נפוצה כל כך ולכאורה סיכויי הקבלה של חלופה עברית כלשהי אינם גדולים. ההחלטה לחפש חלופה עברית התקבלה בוועדה ברוב קולות, ו**קסמה** מלשון **קסם** זכתה לתגובות אוהדות. הצעה אחרת – **קרנה** מלשון **קרן** – הולכת אחר הגרמנית **Austrahlung** ונסמכת על קרינת עור פניו של משה.

א' **טריינין**: **קסמה** נראית לי חיובית מדיי. יש אנשים כריזמטיים המהלכים כשפים על קהלם. אני מציע **פּשפה** במקום **קסמה**.

מ' **פלורנטין**: המילה **קסמה** יפה, אבל נדמה לי שהיא מתאימה יותר להביע את המושג **שאַרם** – charm – מאשר את המושג **כריזמה**.

א' **טל**: אני מסכים עם האד' **פלורנטין**, ולמילה **כריזמה** – שכבר התאזרחה בעברית – מוטב שלא נציע חלופה. אין חובה לגרש מן העברית את כל המילים הלועזיות. אבותינו לא נהגו כן, ורצוי שגם אנחנו נימנע מכך במקרים כגון זה שבהם אנחנו צפויים לקיתונות של לגלוג.

א' **אבנר**: גם אני מסכים עם הדוברים הקודמים: **קסמה** יפה להחליף את **שאַרם** ולא את **כריזמה**. בעוד המילה **קסמה** חיובית מעצם טבעה, המילה **כריזמה** טעונה מאוד ואיננה חיובית בהכרח; זכורים לנו גם מנהיגים פשיסטים שהיו כריזמטיים וסחפו אחריהם את ההמון. יתרה מזו, ל**כריזמה** פנים רבות, ולכל משמעות שלה דרוש תרגום אחר. המילה **קסמה** צרה מהכיל את כל גוני הכריזמה.

ס' **אסלנוב**: גם לדעתי השרה הסמנטי של **כריזמה** רחב מדיי בשביל **קסמה**. **כריזמה** מעיקרה היא מילה מלומדת מעולם הדת, ורק בציבור הרחב היא קיבלה את המשמעות של 'כוח משיכה' או 'כוח מנהיגות'. להרגשתי **קסמה** חסרה את העומק שיש ל**כריזמה**, והיא עתידה לכסות רק את משמעותה העממית. הדברים אמורים גם בשם התואר המוצע **קסמתי**, ואף ביתר שאת.

ד' **טלשיר**: למילה **כריזמה** בעיות משלה שהרי אף כאן במליאה נשמעו לה שתי הגיות – בכ"ף דגושה או בכ"ף רפה. חלופה עברית תפתור את הבעיה, וההצעה **קסמה** טובה בעיניי. כדאי גם להזכיר שלשורש **קס"ם** אין קונוטציה חיובית בלבד. קחו לדוגמה את המילים **קוסם ומקסם**.

מ' **קיסטר**: אני סבור שראוי להציע חלופות עבריות גם למילים זרות רווחות, ואני תומך בחלופה העברית המוצעת **קסמה**. אמנם השורש **קס"ם** אינו מושלם לעניין זה, אבל הוא הרבה יותר מדויק מן המילה **כריזמה**, שרק בעת החדשה קיבלה את המשמעות המשמשת בפנינו, והיא נראית כהרכבה כלשהי של מובנה הבסיסיים יותר – 'מתנה' ו'חסד'. אפשר

שלמשמעות החדשה – האיש הסוחף את ההמונים – מתאים יותר השורש סח"ף, אבל אינני רואה כיצד אפשר לגזור ממנו הצעה מתקבלת על הדעת.

ש' פסברג: אני מצטרף לתומכים בקסמה. אינני חושב שהיא תידרש למושג שארם שהרי די לנו במילה חן ובשם התואר חינני.

א' פורת: הייתי משאיר את המילים כריזמה וכריזמטי על כנן. לדידי הן כבר מילים עבריות.

ק' כ"ץ: המושג כריזמה הוא מושג עמום; קשה להסבירו, קשה לומר מה עושה אדם לכריזמטי. עמימות מעין זו יש גם במילה קסם; אף כאן לא תמיד נדע מה הקסים אותנו, ולכן לטעמי המילה קסמה מתאימה לצרכינו. אגב, גם אם מתברר בדיעבד שהאדם הכריזמטי הוא אדם רע מאוד – כפי שכבר קרה לצערנו לא פעם בהיסטוריה – זה לא גרע מכישרונו לסחוף את ההמונים ולהקסים אותם.

ע' דיקמן: אני מסכים עם האד' אסלנוב. ראשית המושג כריזמה הוא ביסודו מושג דתי, ובחלופה קסמה לא נוכל להשתמש בהקשר הדתי. שנית כריזמה היא מילה בין-לאומית. היא מצויה לא רק באנגלית אלא גם בשפות דוגמת צרפתית, רוסית ופולנית. למה שלא תוסיף לשמש גם בעברית?
קסמה היא מילה יפה, וכדאי לחדש אותה למושג אחר.

ש' נאה: בירושלמי כשמישהו מנסה לשכנע בטיעונו לא על פי שורת ההיגיון אלא על ידי כריזמה, אומרים לו: "וקסמה בידיה", כלומר 'האם קסם בידי?'; 'האם כך הוא חושב להקסים אותנו?'. אפשר לראות בזה נימוק נוסף התומך בהצעת הוועדה.

מ' אזר: כאשר האקדמיה מחליטה על מילה עברית חדשה, אין פשר הדבר שעל המילה הלועזית המשמשת נגזר כרת. כפי שאני רואה את הדברים, גם אם המילה העברית מתקבלת על לב הציבור, היא איננה תחליף למילה הלועזית אלא תוספת לה, והן חיות זו לצד זו. המילה קסמה יפה מאוד, ואם נתקבל אשתדל להשתמש בה, ובכל זאת ייתכן שיהיו פעמים שאבכר את כריזמה על פניה.

א' דותן: איננו צריכים להיות מוטרדים כל כך ממידת ההתאמה של המילה העברית למסומן. המילה מקבלת את המשמעות שמתכוונים לה עם השימוש בה. במקרה הזה אינני חושב שהאקדמיה צריכה להציע מילה עברית, ומאחר שכריזמה רחוקה מקסם, לא הייתי מחפש חלופה עברית מן השורש הזה דווקא.

י' ברויאר: תפקידנו להציע מילים עבריות במקום מילים לועזיות, והעובדה שהמילה הלועזית שגורה מאוד לא צריכה להרתיענו. עם זאת יש בעיה בניסיון למצוא מילה

עברית אחת שתתאים למושג כריזמה במגוון מובניו. השאלה היא אם בכלל היינו רוצים להתאים את אוצר המילים העברי ואת הסמנטיקה העברית למקבילותיהם האירופיות. הדיון הזה מזכיר לי דיון אחר בוועדה למילים בשימוש כללי, עת חיפשנו לשווא חלופה עברית למילה האנגלית טקט. קל יותר להעלות הצעות עבריות למילים טכניות מלמושגים כמו טקט או כריזמה.

ר' גדיש: ההבדל החשוב בין טקט לכריזמה הוא שלטקט לא נמצאה הצעה טובה. במקרה של כריזמה ההצעה קסמה גם למתנגדים לקביעת חלופה עברית. יש פה הזדמנות להציע לציבור מילה עברית מוצלחת תחת מילה לועזית בעייתית, לפחות מבחינת הגייתה, וגם אם היא לא תמגר את כריזמה אלא כפי שסבר האד' אזר תשמש לצדה – דיינו; אינני רואה מה נפסיד אם תחליט המליאה לקבלה.

מ' בראשר: ההצעה העומדת לדיון אמורה לשמש תחליף לכריזמה כמוכנה בלשון הכללית, לא בהקשר המלומד או הנוצרי. אני מצטרף למצדדים בהצעת הוועדה להעמיד מילה עברית חלף כריזמה – בתקווה שתתקבל. אם לא תיקלט, פעמים ששכר מינוח – מינוח. אם אין דוברים נוספים, נעבור להצבעה.

הצבעה

בעד קסמה – 11

נגד – 11

מ' בראשר: באין הכרעה הצעת הוועדה אינה מתקבלת.
ההצעה השנייה העומדת היום לדיון היא תקריש במקום ג'ל לשער.

א' פורת: באנגלית למילה ג'ל כמה שימושים, ואם בעברית הג'ל למאכל הוא מקפא, מדוע לחדש תקריש בשביל ג'ל לשער? יכול הג'ל לשער להיות מקפא לשער. הרי לא נחדש לכל סוג של ג'ל – בהווה או בעתיד – מילה אחרת.

א' אבנר: גם באנגלית מבחינים – הן בכתיב הן בצורה – בין gel מתחום הקוסמטיקה ובין jelly או jello, הנאכל בקינוח מתוק. בעברית אם המילה מקפא משמשת, הרי זה בתחום המזון בלבד. עובדה היא שהמילה עמדה לרשות הבריות, ואיש לא חפץ לשאול אותה לתחום הקוסמטיקה. גם ההרכב הכימי אחר, ולכן לדעתי מוטב להבחין בין המאכל ג'ל ובין הג'ל לשער.

א' טל: אינני מתנגד לתקריש לשער, אבל כדאי לזכור שיש גם ג'ל לגילוח, ונדמה לי שאין כוונה לקרוא לו תקריש לגילוח.

א' טריינין: תקריש יכול להתאים לכל סוגי הג'ל, ומן הראוי שיהיה המילה הכוללת. הג'לי הנאכל – המקפא – באמת קופא, ולכן שמו מתאים לו.

מ' בר-אשר: דבר אחר העומד לזכות התקריש הוא היותו שקול במשקל שמות אחרים בתחום טיפוח הגוף, דוגמת תחליב ותרחיץ.

הצבעה

בעד תקריש – 18

נגד – 4

הוחלט: תקריש (ג'ל לשער).

ו. התעתיק הפשוט מערבית לעברית (לצורכי שילוט ומיפוי)

הודעה למליאה

רקע

התעתיק מערבית לעברית מובא לאישור המליאה במסגרת מהלך כולל לקביעת כללי תעתיק לצורכי שילוט ומיפוי בשלושה כתיבים: עברית, ערבית ואותיות לטיניות, בעקבות החלטת ועדת הכלכלה של הכנסת מן השנה שעברה. למהלך זה שותפים ועדת השמות הממשלתית, המרכז למיפוי ישראל, הגופים המשלטים והאקדמיה.

התעתיק המובא עתה לאישור המליאה נדון בישיבה משותפת לנציגי ועדת השמות הממשלתית ולנציגי האקדמיה שהייתה ביום י"ג באב תשס"ו, 7 באוגוסט 2006 (השתתפו: מן האקדמיה – משה בר-אשר, אהרן ממן, שמואל (סטיב) פסברג; מוועדת השמות – משה ברן, יהודה זיו, נפתלי קדמון, רון קנטור, משה שרון; מן המזכירות המדעית – רונית גדיש וברק דן).

ההצעה שהתגבשה בישיבה הובאה לדיון בוועדת הדקדוק בישיבתה מיום י"ב בתשרי תשס"ז (4 באוקטובר 2006). ועדת הדקדוק דנה בהצעה ואישרה אותה בשינויים קלים. נקודת המוצא לתעתיק המובא לאישור המליאה הוא הגרסה של התעתיק הפשוט מערבית לעברית כפי שקבעה האקדמיה בשנת תש"ן (לצדו יש גם תעתיק מדויק). מובאת כאן טבלת השוואה המראה את ההבדלים בין התעתיק הפשוט החדש לתעתיק הפשוט הקיים וכן לתעתיק המדויק (שבו לא יחול שינוי).

העיצורים

האות הערבית	התעתיק הפשוט החדש	התעתיק הפשוט (תש"ן)	התעתיק המדויק (תש"ן)
ث	ת'	ת	ת
ذ	ד' ד'הב, ד'הרה	ד דהב, דהרה	ד
ص	ס' מוס'מוס', נס'אס'רה	צ (ץ) מוצמוץ, נצאצרה	=

האות הערבית	התעתיק הפשוט החדש	התעתיק הפשוט (תש"ן)	התעתיק המדויק (תש"ן)
غ	ע' מע'אר, ע'ג'ר (למעט בכתיב מושרש דוגמת אבו גוש, בגדד)	ג מגאר / גג'ר	ġ
ك סופית	כ מובארכ	ך מובארך	=

אותיות שאין בהן שינוי מן התעתיק הפשוט (תש"ן)

א - ا	ז - ز	ק - ق
ב - ب	ס - س	כ - ك
ת - ت	ש - ش	ל - ل
ג - ج	ض - د (במדויק ד נקודה)	מ - م (ם)
ח - ح	ط - ט	נ - ن (ן)
خ - خ	ظ - ז (במדויק ז נקודה)	ה - ه
ד - د	ع - لا	ו - و
ר - ر	ف - ف (ף)	י - ي

התנועות

התנועה	התעתיק הפשוט החדש	התעתיק הפשוט (תש"ן)*	הערות
a ארוכה	סא	=	אמות הקריאה
u ארוכה	סו	=	א ו י יסומנו באמות הקריאה א, ו, י
i ארוכה	סי דיר אל-אסד	=	
a קצרה	ללא סימון ג'ת, כפר כנא, מזרעה	=	
u קצרה	סו מוחמד	=	
i קצרה	תסומן ביו"ד במידת הצורך עיראק, ג'יסר א-זרקא	ללא סימון עראק, ג'סר א-זרקא	

* בתעתיק המדויק מסמנים את התנועות בניקוד - פתחה < פתח, כסרה < חיריק, דמה < קיבוץ או שורוק (בהתאם לכתיב בערבית), סוכון < שווא; הכפלה מסומנת בשַדָּה מעל האות; המזה שוואה באותיות ו י מסומנת מעל האותיות כבערבית; תא מרבוטה בצורת הנפרד נכתבת בה"א ומעליה שתי נקודות.

הערות (מתוך כללי התעתיק של האקדמיה + תוספות)

1. תווית היידוע (א): לפני אותיות שמש לא תיכתב ה-ל, וה-א תופרד מגוף המילה במקף, למשל: צלאח א-דין, ג'יסר א-זרקא.

- תוספת: תווית היידוע לא תצוין בראש שמות, כגון טירה, טייבה; באמצע השם היא מחויבת: דאליית אל-כרמל.
2. אליף הנכתבת בערבית מעל האות תיכתב בעברית ב־א אחר האות, כגון אבראהים. יצאה מכלל זה המילה אללה.
3. אליף מקצורה תיכתב ב־א, כגון עלא (على).
4. מדה תיכתב בשתי א, כגון אאכל (أكل).
5. תא מרבוטה תיכתב בצורת הנפרד ב־ה; בנסמך היא תיכתב ב־ת.
6. בתעתיק חסר ניקוד מכפילים וי"ו ויו"ד עיצוריות שלא בראש המילה, כגון קלנסווה, שוויכה (شويكة), ח'וואלד, טייבה, מועאווייה.
7. תוספת: בשמות שבהם יש פער גדול בין ההגייה העממית להגייה הספרותית ייקבע התעתיק לפי ההגייה העממית. לדוגמה: ג'דידה (ולא ג'ודיידה).

מ' בר־אשר: כפי שנאמר בדברי הרקע, נתבקשה האקדמיה לדון מחדש בכללי התעתיק הפשוט מערבית לעברית – לצורכי שילוט ומיפוי – וכן להציע לאותה מטרה כללי תעתיק מעברית לערבית. כוונת המשלטים היא לשלט מחדש בהדרגה את כל הדרכים הבין־עירוניות. ואולם הבעיות בתעתיק מעברית לערבית עדינות מדי ומורכבות מדי, והוועדה החליטה למשוך ידיה ממנו. לעומת זאת לתעתיק מערבית לעברית כבר נקבעו כללים בשנת תש"ן, ואלה שרירים כל עוד לא שוננו. לפיכך התמקדנו בהם ותוצאות הדיונים הרי הן לפניכם.

עיקר ההבדלים מן הכללים ההם – בתעתיק של חמש אותיות: ט (ת' במקום ת), ז (ד' במקום ד), ص (ס' במקום צ), غ (ע' במקום ג), ك (סופית כ) במקום ק). הבחירה בגרש – כמו בתעתיק מאותיות לטיניות לעבריות – נעשתה משיקולים מעשיים: במקלדת המחשב קל בהרבה להשתמש בגרש מאשר בקו העילי.

הבעיות הגדולות כאן הן תעתיק ה־ص וה־غ. הצד"י הערבית נהגית בפי דוברי העברית כסמ"ך, ולכן מוצע כאן לתעתקה כסמ"ך במקום בצד"י. הגרש יציין שאין מדובר בסמ"ך רגילה. אגב, הכתיב כסמ"ך נהוג לא רק במקומותינו, אלא במקומות אחרים שבהם לא ידעו יהודים ערבית ספרותית, כמו בצפון אפריקה של הדרורות האחרונים.

ל־غ שתי הצעות עיקריות: (א) גימ"ל – כנקוט בידי יהודים בימי הביניים ואף בעת החדשה. כך הורונו לתעתק עד היום הכללים משנת תש"ן; (ב) עי"ן וגרש – ההצעה החדשה. הצעה שלישיית – רי"ש – הועלתה בעקבות מבטא העיצור הזה כפי הישראלים ובעקבות המצוי בעיתונות, אבל נראה כי אותה קשה לקבל. חשוב לציין כי אנשי ועדת השמות שישכנו עמם, פרופ' ברנרד ופרופ' קדמון – חשובה להם ברכת האקדמיה, והם מקבלים את פסיקותיה.

י' בלאו: אינני מוצא קו אחיד לחידושים המוצעים: אם הוחלט לזנוח את הקשר האטימולוגי בין ص לצד"י ולבחור כסמ"ך על פי ההגייה הישראלית, מדוע לא נהגה כך הוועדה גם בהצעתה לתעתיק ה־غ? או בשני המקרים ישקף התעתיק את המבטא או בשניהם ישקף את האטימולוגיה. כשלעצמי אני מעדיף לתעתק על פי האטימולוגיה כי בדרך זו

בולט המשותף לשתי השפות, כלומר אני מעדיף לתעתק **צ** בצד"י אף על פי שמבטא הצד"י האשכנזית שונה ממבטא **צ** בערבית.

י' עופר: ייתכן שלאור השינויים בתעתיק הפשוט יש מקום לבחון מחדש את התעתיק המדויק. מה הטעם למשל שבתעתיק הפשוט הכ"ף הסופית תכתב בכ"ף כפופה ובמדויק בכ"ף פשוטה?

מ' בר-אשר: יש צדק בדבריך, אבל היום נתמקד בתעתיק הפשוט.

מ' קיסטר: לשתיים מהאותיות הנחציות אינני רואה פתרון בתעתיק הפשוט: **צ** מתועתקת בדל"ת – כמו **د** – ו**ظ** מתועתקת בזי"ן, כמו **ز**. אני מבין שכך נקבע כבר בתעתיק מתש"ן, אבל אם טורחים להבחין בין כל יתר האותיות, מן הראוי למצוא דרך לציין גם את שתי אלה.

ד' טלשיר: אני מעדיף לתעתק על פי המבטא. לכן אם **צ** מתועתקת בסמ"ך וגרש, הייתי מתעתק **غ** ברי"ש וגרש: **מר'אר**. את האותיות חסרות הפתרון **ض, ظ** אפשר לתעתק בנקודה מעל הדל"ת והזי"ן.

ר' גדיש: לשום סימן מבחין מעל האות – בין נקודה ובין קו – אין סיכוי להתקבל. הסימן היחיד שנוח להשתמש בו ושהציבור מכיר אותו הוא גרש, ובשני המקרים האלה הוא תפוס.

א' אבנר: התעתיקים הקרויים פשוט ומדויק שונים במטרתם ובקהל היעד שלהם. התעתיק המדויק מיועד לקוראי ערבית, הפשוט – למי שרק זקוק להדרכה כיצד להגות את השמות הערביים בקירוב, כלומר במערכת ההגיים העברית שבפיו. למרות זאת הוחלט גם בתעתיק הפשוט לציין בסימן הבחן – הרי הגרש כמוהו כנקודה – שהגיית האות הערבית שונה מהגיית האות העברית. אינני רואה בכך פסול כל עוד הגיית האות העברית בלי הגרש קרובה להגה בערבית, שאם לא כן ייכשל הקורא בהגיית השם הערבי. יוצא מכך שההצעה לתעתק **غ** בעי"ן וגרש אינה טובה. רי"ש היא האות העברית שמבטאה הוא הקרוב ביותר להגיית **غ**, וכך יש לתעתקה בתעתיק לא מדעי. אם רוצים אפשר להוסיף גרש, אבל עי"ן וגרש רק יקשו על הקורא העברי.

ס' אסלנוב: בערבית ישנה דיגלוסיה; ערבית ספרותית לחוד וערבית מדוברת לחוד. הכתיבה הערבית מוקפדת, ותעתיק **צ** בסמ"ך או **غ** ברי"ש נראה ככתיבה מרושלת.

מ' בר-אשר: התעתיק בשלטי הדרכים צריך להיות תעתיק מעשי. אין מטרתו ללמד את הקורא פרק באטימולוגיה, אלא להוביל את האדם למחוז הפצו, ולכן עליו לשקף את הערבית המדוברת.

ש' נאה: יש כאן עניין של כבוד הבריות. כל עוד ג' מתועתקת לעברית בגימ"ל, על תושבי אבו גוש לומר שהם גרים באבו גוש בבואם במגע עם יהודים. יש בכך סוג של כפייה של ההגייה העברית, וטוב יהיה אם התעתיק ישקף במידת האפשר את ההגייה הערבית.

מ' קיסטר: לדעתי התעתיק צריך לשקף את הכתיב הערבי. למשל ו צריכה להיכתב בעברית בצד"י שאם לא כן יותר הקשר הקושר בין שתי השפות. ישראלי משכיל יודע שהגיית צד"י בשם ערבי שונה מהגייתה בעברית, ואם אינו יודע – מן הראוי שהדבר יילמד בבתי הספר היסודיים.

ר' גדיש: כמובן תחילה יהיה עליו לדעת שהישוב ערבי.

מ' קיסטר: דברים מסוג זה הם עניין שבשגרה בארצות רב-לשוניות רבות באירופה, ועל הרוב אין בהם קושי מיוחד. אולי מלכתחילה כדאי היה לערב את תושבי המקום ולשאול את פי תושבי היישובים הערביים כיצד היו רוצים ששם יישובם ייכתב בעברית. מכל מקום אם לא לתקבל דעתי ותגבר הגישה הפונטית, לא צריכים להיות לה חריגים: אם ו תיכתב בסמ"ך וגרש, ג' צריכה להיכתב ברי"ש וגרש.

מ' אזר: תעתיק רי"ש וגרש ל-ג' וסמ"ך וגרש ל-ו אינו המצאה של הוועדה. כך מתעתק גם יוחנן אליחי במילונו הערבי-עברי לערבית מדוברת.

י' בלאו: אמנם החליטה הוועדה שלא לעסוק בתעתיק ההפוך מעברית לערבית, אבל לא כדאי לנתק ביניהם. התעתיקים בשני הכיוונים כרוכים זה בזה ומשפיעים זה על זה, ורצוי ששניהם יונחו על שולחננו. אם לאו, צריך לשקול אם בכלל לפתוח מחדש את כללי התעתיק מערבית לעברית של שנת תש"ן.

ר' גדיש: אין ריק. האקדמיה החליטה לא לקבוע תעתיק רשמי מעברית לערבית משום שלא רצתה לקבוע לערבים כיצד להגות את השמות העבריים. הואיל וכך ניסחה את הכללים ועדה עצמאית שהקים המרכז למיפוי ישראל. את תוצאות החלטותיה – תעתיק פונטי לחלוטין – תוכלו לראות בשלטי הדרכים החדשים שמצוין בהם השם העברי באותיות ערביות: לא רק סימן מיוחד לגימ"ל עברית או לווי"ו עברית, גם טי"ת עברית נכתבת ב-ת, והרושם הוא שערביי ישראל מרוצים מהתעתיק הזה. לעומת זאת האקדמיה כבר חתומה על תעתיק מערבית לעברית, ולא נוכל להניח לו. כדי להתאימו לצורכי שלטי הדרכים, נדרשים בו שינויים. בין כך ובין כך ישולטו הדרכים מחדש, והשאלה היא אם האקדמיה תהיה שותפה למהלך הזה.

י' בלאו: הבחירה היא בין שתי אפשרויות לא טובות, אבל לדעתי גרוע יותר להחליט כשאין לפנינו התמונה השלמה, כלומר להחליט על חצי אחד בלי לראות את החצי השני ולדון בו.

א' אבנר: אם השילוט בדרכים זקוק לתעתיק בשני הכיוונים, גם מבחינה מעשית כדאי לדון בשניהם יחדיו.

מ' בר-אשר: אם כן עלינו להכריע תחילה הכרעה עקרונית בין שלוש אפשרויות: לדון בתעתיק מערבית לעברית בלבד – כפי שעשינו עד כה – או לקבל את אחת משתי ההצעות של האד' בלאו: לדון בתעתיקים בשני הכיוונים או לא לדון בהם כלל. כמובן משמעות האפשרות האחרונה היא שהתעתיק מערבית לעברית משנת תש"ן יישאר על כנו.

מ' אזר: אני מציע להצביע על הצעת הוועדה. אם היא תתקבל, ממילא ההצעות האחרות נופלות.

ד' טלשיר: כדאי להצביע בנפרד על שתי החלטות שונות: ראשית אם להפריד בין התעתיק מערבית לעברית לתעתיק מעברית לערבית או לדון בהם בכפיפה אחת. רק אם תתקבל ההצעה להפריד ביניהם, נוכל להצביע אם לקבל את הצעת הוועדה, כלומר אם לקבל את הגישה הפונטית או את הגישה האטימולוגית.

מ' בר-אשר: אני מקבל את הצעתך.

הצבעה

בעד הפרדה בין התעתיקים והכרעה בתעתיק מערבית לעברית בלבד – רוב גדול
נגד – 4

מ' בר-אשר: אם כך נצביע על הצעת הוועדה כמות שהיא. הפרטים העיקריים בהצעה הזאת השונים מן התעתיק הקיים הם תעתיק **צ** בסמ"ך וגרש ותעתיק **ג** בעי"ן וגרש, הצעות שעקרונות סותרים עומדים בבסיסן.

הצבעה

בעד הצעת הוועדה כמות שהיא – 6
נגד – רוב גדול

מ' בר-אשר: אם כך נפריד בין תעתיק ה-**צ** לתעתיק ה-**ג**.

הצבעה

בעד תעתיק **צ** בצד"י – 6
בעד תעתיק **צ** בסמ"ך וגרש (ס'), כהצעת הוועדה – רוב גדול
בעד תעתיק **ג** בעי"ן וגרש (ע'), כהצעת הוועדה – 10
בעד תעתיק **ג** ברי"ש וגרש (ר') – 11

מ' בר-אשר: בשני המקרים הורישה הגישה הפונטית את הגישה האטימולוגית: **ص** תיכתב בסמ"ך וגרש ו-**غ** ברי"ש וגרש. אם אין השגות על יתר הפרטים בהצעת הוועדה, הם מתאשרים בזאת.

התקבלה הצעת הוועדה בשינוי אחד: غ תתועתק ברי"ש וגרש (ר').
 [הערת העורך: ועדת הדקדוק ערכה בתעתיק תיקונים והשלמות, והודעה על כך נמסרה בישיבה שך (א' באדר ב' תשע"א, 7 במארס 2011).]